

перш за все з рівними партнерами. Положення в колі однолітків відіграє значущу роль у формуванні особистості та самосвідомості підлітка. Утруднення, що виникають у цій сфері гостро переживаються школярами, породжуючи не лише емоційні дисгармонії, але і небажані соціально-психологічні наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варава Л. А. Особливості переживання самотності людиною у стані соціальної депривації 19.00.01 – загальна психологія; історія психології / Л.А. Варава. Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. - Київ – 2009
2. Джон Качоппо, Вільям Патрик Одиночество: природа человека и потребность в социальных связях.
3. Раджниш, Ч. М. (Ошо) Любовь, свобода, одиночество. – [Электронный ресурс] / Ошо Раджниш // полная библиотека. – Режим доступа : www.darshi.ru/library
4. Пепло Л. Е. Теоретические подходы к одиночеству //Л. Е. Пепло, Д. Перлман //Лабиринты одиночества : пер. с англ., сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. – М. :Прогресс, 1989.
5. Скрипкина Т.П. Взаимодействие как основание межличностных взаимодействий / Т.П. Скрипкина // Вопросы психологии. - 1999. - №5. - С.11
6. Швалб, Ю. М., Данчева. О.В. Одиночество: Соц.-психол. пробл. / Ю.М. Швалб, О.В. Данчева: Научно-популярная литература. - К. : Україна, 1991. - 270 с.

Резюме: Резюме. В статье изложены теоретическое развитие изучения психологии одиночества, основные детерминанты проблемы одиночества и ее влияние на социально-психологическое пространство личности. Причины возникновения этого явления и особенности поведения одиноких в социуме, последствия одиночества. Описанные исследования переживания одиночества и уединения в подростковом возрасте.

Ключевые слова: одиночество, одинокая личность, подросток, подростковый период, социальная депривация.

Summary. The article describes the development of a theoretical study of psychology alone, the main determinants of the problem of loneliness and its impact on socio-psychological space personality. The causes of this phenomenon and peculiarities of behavior alone in society, the effects of loneliness. Study described the experience of loneliness and isolation in adolescence.

УДК 159.92

В.В.КОРНИЙЧУК

РОЗВИТОК МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Резюме. В статті висвітлюються психологічні аспекти налагодження системи стосунків в учнівських колективах початкової школи.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, дитячий колектив, емоційні зв'язки, стиль поведінки, соціометричний статус, самооцінка.

Постановка проблеми. Формування особистості розпочинається в дитячому віці під впливом соціальних зв'язків з оточуючими. Важливе значення у цьому процесі належить соціально-психологічним чинникам, які зумовлені різноманітними аспектами соціального життя дитини в оточенні однолітків. Досвід міжособистісних стосунків є фундаментом для розвитку особистості дитини, становлення її самосвідомості та самопізнання, тому проблеми взаємин дітей з однолітками останнім часом особливо привертає увагу психологів і педагогів. Групи ровесників і, зокрема, довготривалі (постійні) колективи в дитячому садку та школі досить рано починають відігравати істотну роль у формуванні самосвідомості дитини. Міжособистісні стосунки, які виникають у цих групах, ставлення дітей одне до одного, їхні взаємні оцінки та очікування – все це вагомі моменти особистісного розвитку кожної дитини. Формування гуманістично спрямованої, відповідальної, впевненої у собі, з достатньо високою самооцінкою, психічно здорової, щасливої особистості значною мірою залежить від становища, яке вона займає у дитячому колективі. Багато ознак соціалізованої поведінки інтенсивно формується у молодшому шкільному віці. Вивчення міжособистісних стосунків має не лише першочергове теоретичне, але і практичне значення. Аналіз наукових досліджень показує, що проблема міжособистісних стосунків у молодшому шкільному віці інтенсивно розробляється у психологічній науці, але значна кількість проблем ще залишається нереалізованою. Основні питання стосунків між дітьми аналізуються у роботах Абраменкової В.В., Ельконіна Д.Б., Драгунової Т.В., Давидова В.В., Дусавицького А.К., Мухіної В.С., Коломінського Я.Я., Киричука А.В., Д.І. Фельдштейна. Найважливішою інстанцією соціалізації є школа. Шкільний клас – найзначиміша група первинної соціальної приналежності учня. Школяр вступає у систему унікальних особистісних відносин з однолітками. Ці відносини ґрунтуються на відчутті симпатії і антипатії. Крім того, особистісні відносини можуть ґрунтуватися на спільності інтересів, думок, поглядів. Статус учня в системі особистісних відносин є для нього дуже значущим і здійснює важливий вплив на його поведінку і самосвідомість надалі. Відсутність близьких товаришів негативно позначається на емоційному стані учня, породжує глибокі переживання, наприклад, відчуття самотності, зневіри і т.п. Несприятливе положення в класному колективі – одна з головних причин невдоволення дітей шкільним життям і навчанням.

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як адаптація (приспособлення до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Цією групою керує педагог.

Мета дослідження: теоретично та експериментально дослідити особливості міжособистісних стосунків дітей молодшого шкільного віку з однолітками та їх вплив на диспозиційні характеристики.

Базою дослідження була загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів с.Уздіці, Здолбунівського району, Рівненської області. У дослідженні взяло участь 54 дітей молодшого шкільного віку двох вікових підгруп, з них 25 7-го віку (2 клас) і 29 10-го віку (4 клас).

Для розв'язання поставленої проблеми ми використовували комплекс теоретичних та емпіричних методів: теоретичний аналіз вивчення психологічної, педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми; систематизація

та узагальнення отриманої інформації; метод поперечних зрізів; емпіричні методи: спостереження; бесіди; констатуючий експеримент; тестування; математичний метод обробки даних.

Для вирішення першого завдання ми скористалися класичною соціометричною технологією. Дітям було запропоновано здійснити соціометричні вибори, які дозволяли оцінювати характер емоційних зв'язків у класних колективах. При цьому здійснювалося також вивчення ціннісних орієнтацій молодших школярів у систем вибіркових стосунків. З цією метою використовувалася контент аналітична процедура для аналізу мотивів вибору однокласників і їх оцінювання. Дітям було запропоновано не лише назвати найбільш прийємних для них однолітків, але й пояснити свій вибір. Отримані соціометричні статуси дітей зіставлялися із стилем їхньої поведінки у колі однолітків. З цією метою ми скористалися методом експертного оцінювання. У нашому випадку експертами виступали вчителі початкової школи, які мають можливість спостерігати систему взаємодії дітей як у формальних, так і неформальних ситуаціях. Спираючись на наукові джерела ми виокремили три стилі поведінки дітей: асертивний, захисний та агресивний. У роботі використовувався також опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю.Гільбуха). Для аналізу взаємопідтримки і взаємодопомоги у своєму дослідженні ми використали методику «Головоломка», яка передбачала почергову співпрацю двох учасників експериментальних сюжетів, спрямованих на складання цілісної форми з розрізних елементів. Оскільки система стосунків з однолітками впливає на розвиток особистості дитини ми спробували простежити цю закономірність через зміну системи самооцінювання під впливом соціального фактору. В основу діагностичної процедури були покладені завдання методики Дембо-Рубінштейн. Дітям пропонувалося позначити особистісні самоочінні позиції за п'ятибальними шкалами, які стосувалися глобальної самооцінки та двох ролевих позицій дитини: «Який я учень», «Який я син». Завдання виконувалося у два етапи, які різнилися контекстом ситуації. У першому випадку оцінювання здійснювалося за умов приватності, у другому – публічності. Результати оцінювалися за двома критеріями: зміна позиції та її напрямом. Перший критерій давав підставу робити висновки про наявність чутливості до соціальної ситуації; другий – про якість змін, що вносяться дітьми у декларовану самооцінку під впливом контексту ситуації. Для обробки матеріалу використовувалися методи математичної статистики.

Результати дослідження. Проведене дослідження показало, що і у другому, і у четвертому класі вже сформувалася певна структура дитячого об'єднання. Спільними рисами обох класів є наявність чіткої диференціації членів об'єднання. І в другому, і у четвертому класі нами були виокремлені чотири статусні позиції дітей: лідери, популярні, малопопулярні і ізольовані діти. Але спостереження, бесіди і самі результати соціометричного опитування показали, що рівень згуртованості класних колективів різний. Можна було б припустити, що більш згуртованим виявиться 4 клас, оскільки тривалість спільного життя дітей більша. За три роки діти мали можливість познайомитися, зблизитися і відповідно сформувати міцнішу систему дружніх зв'язків. Але виявилось, що більш емоційно теплою є ситуація у класному колективі другокласників. При оцінці однолітків молодші школярі перш за все орієнтуються на соціальні характеристики. У відповідях і другокласників, і четвертокласників саме здатність однолітка взаємодіяти, виявляти дружельність, увагу до партнерів займає перші позиції. В експериментальній ситуації, при використанні методики «Головоломка» ми виявили прагнення і бажання другокласників допомагати ровесникам, у той час як зв'язки старших дітей мали нижчі параметри прояву про соціальної поведінки. Одним із завдань нашого дослідження було вивчення впливу соціального фактору на особистісні характеристики дітей. Проведений аналіз виявив зміну декларованої самооцінки у дітей молодшого шкільного віку за умови публічності. Результати узгоджувалися з висновками Р.Баумейстера про те, що перед обізнаною аудиторією люди схильні до скромної само-презентації, заниження своїх оцінок, применшення успіхів. Для ефективної самопрезентації життєво необхідно приймати до уваги можливі перешкоди на шляху реалізації само презентаційної стратегії.

Висновки. Серед психологічних проблем, які мають не лише унікальне теоретичне, але і практичне значення, питання налагодження продуктивних стосунків у класних колективах займає особливе місце. Життя класних колективів значною мірою визначає процеси формування особистості учня, стан його емоційного благополуччя, належний рівень адаптованості до умов школи та шкільного життя. Дитина живе, росте і розвивається в переплетінні різного роду зв'язків і відносин. У дитячих групах складаються міжособистісні відносини, що відбивають взаємозв'язки учасників цих груп у конкретно-історичній ситуації розвитку суспільства. Незважаючи на те, що прояви міжособистісних відносин у кожній конкретній групі мають неповторну історію, на різних вікових етапах діють загальні закономірності їхнього становлення і розвитку. У дитячій групі здійснюється взаємна корекція поведінки відповідно до засвоєних соціальних норм. Якщо дитина відповідає цим нормам, то вона оцінюється іншими дітьми позитивно, якщо відходить від цих норм, то виникають скарги і непорозуміння. Диференціація в групах дітей визначається дією певних чинників. Важливу роль відіграють такі змінні як статус, успішність та особистісні характеристики.

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне засвоєння дітьми моральних норм та ідеалів у сфері міжособистісних зв'язків. На цьому етапі закладається надійний фундамент моральності: оволодіння правилами й нормами міжособистісної взаємодії, формування почуттів і моральних переконань, вироблення комунікативних та організаторських умінь і навичок. Оскільки наші спостереження показали, що у стосунках дітей можуть простежуватися і певні деструктивні елементи: холодність, байдужість, зверхність, вважаємо, що будуть доречними не лише педагогічні технології формування колективу, але і організація психологічного супроводу. У роботі з дітьми по формуванню стосунків можна використати різні розвивальні технології і перш за все тренінгові програми по типу «Школи спілкування». Мета програм такого типу – формування стійкого позитивного ставлення дітей до однолітків. Серед рекомендованих тренінгових вправ можна використати ігри: «Асоціація», «Велика розмова», «Пригноблений», «День народження», «Наші бажання», «Мої друзі». Вся система розвиваючих впливів повинна допомагати дитині переосмислити себе і свою поведінку та по-новому сприйняти своїх партнерів по класу. Розвивально-корекційна робота повинна проводитися як психологом школи, так і безпосередньо вчителем класу. До налагодження стосунків між дітьми можуть долучатися і батьки. Це особливо ефективно у невеликих населених пунктах, подібних тому, на базі якого проводилися наші спостереження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С. Абрамова: Учеб. пособ. – М.: Академический проект, 2001. – 704 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева: Учеб. для вузов. – М.: МГУ, 2002. – 420 с.
3. Боришевський М.Й. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості / М.Й. Боришевський. – К.: 2010. – 55-58 с.

Резюме. Стаття посвячена психологічним аспектам побудови системи відносин в ученицьких колективах початкової школи.

Ключевые слова: міжособистісні відносини, дитячий колектив, емоційні зв'язки, соціометричний статус, самооцінка.

УДК: 159.922.1

Т.О.КУЗЬМІК

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО СВОЄЇ ЗОВНІШНОСТІ

Резюме. Стаття присвячена проблемам ставлення жінок до своєї зовнішності на різних вікових етапах.

Ключові слова: зовнішність, самосприйняття, комплекси, незадоволеність власною зовнішністю.

Постановка проблеми. Визначальну роль у формуванні особистості людини відіграє період навчання у вищій школі. Студент як особистість характеризується найбільш активним розвитком моральної, інтелектуальної та фізичної сфери, завершенням становлення й стабілізації характеру. Особливо важливо, що це пора самоаналізу, самооцінок і самосприйняття.

Уявлення індивіда про себе, переважно, здаються йому переконливими незалежно від того ґрунтуються вони на об'єктивному знанні або суб'єктивній думці. Предметом сприйняття людини можуть бути її тіло, зовнішність, стиль одягу. Описуючи себе, людина зазвичай використовує прикметники: "симпатичний", "сильний", "гарний" і т.д., які, по суті, є абстрактними характеристиками, що ніяк не пов'язані з конкретною подією, тим самим людина в словах намагається виразити основні характеристики свого звичного самосприйняття. Ці якості: атрибутивні, рольові, статусні, психологічні тощо, можна перераховувати до безкінечності. Всі вони складають ієрархію за значущістю елементів самоопису, що може мінятися в залежності від контексту, життєвого досвіду людини або просто під впливом моменту. Такий самоопис - це спосіб охарактеризувати себе, свою неповторність. Одвічне питання про те, чи може людина пізнати себе, наскільки об'єктивна її самооцінка, наскільки об'єктивне ставлення до своєї зовнішності. Тому знання людиною себе не може бути ні вичерпним, ні вільним від оціночних характеристик і протиріч.

Мета повідомлення – виконати теоретичний аналіз проблеми ставлень людини до своєї зовнішності.

Актуальність психологічного вивчення ставлення жінки до своєї зовнішності обумовлена тим, що багато жінок мають глибокі переживання пов'язані зі своєю зовнішністю, виникають комплекси через певні недоліки власного тіла. Ці переживання і комплекси позначаються на працездатності, стосунках в сім'ї та колективі, самооцінці. Багато жінок використовують сучасну косметологію і бачать в ній панацею, однак частіше невдоволення своєю зовнішністю кореняться саме в психіці, тобто носять суб'єктивний характер. Дослідженням даної теми займалися Н. Вульф [3], А.В. Барташев, А.А. Реан, А.Г. Асмолова [2], Д. Майерс [4], С. Бем [1]. У своїх працях вони розкривають проблеми ставлення до своєї зовнішності, проблеми самосвідомості особистості, її ціннісних орієнтацій.

Поширеною є думка, що люди, які володіють приємною зовнішністю, мають переваги при соціальній взаємодії. Дану реакцію соціологи відносять до категорії так званих гало-ефектів. Гало-ефект має місце тоді, коли одна позитивна характерна риса певної людини впадає в очі оточуючим і ніби витісняє на задній план всі її інші якості. Психологами отримані свідчення того, що фізична привабливість часто є самою такою характерною рисою. Дослідження показали, що люди автоматично приписують індивідам, які мають приємну зовнішність, такі позитивні якості, як талант, доброта, чесність, розум.

Схожий ефект спостерігається при прийомі на роботу. За даними досліджень, на співбесіді зовнішність претендента і його манера триматися іноді має більше значення, ніж професійні показники - хоча всі роботодавці стверджують, що зовнішність не має для них жодного значення. Перевага працівників з привабливою зовнішністю поширюється і на оплату праці. Дані досліджень серед канадських і американських службовців показують, що праця працівників з приємною зовнішністю оплачується в середньому на 12-14% вище, ніж праця їх несимпатичних колег.

Часто саме переваги жінок із привабливою зовнішністю можуть вплинути на жінок із низькою самооцінкою. Таким чином, у них проявляється невдоволення собою, своєю зовнішністю, порівняння себе з іншими, і врешті невпевненість в собі. Це пов'язано із бажанням відповідати сучасним уявленням про фізичну красу і неможливістю досягнення бажаних параметрів.

У якості складових незадоволеності людей тим, як вони виглядають, можна відокремити два взаємозалежних моменти, що спричиняють специфічні наслідки:

1. Наявність самого факту незадоволеності власним тілом є джерелом психологічних проблем різного ступеня вираженості - від поганого настрою до стійкої депресії і зниження самооцінки.

2. Дії, які людина робить для позбавлення від неприємного відчуття незадоволеності власною зовнішністю: фізичні вправи, дієти, косметика, стягуючий одяг, пластичні операції. У результаті необґрунтованого та надмірного впливу на організм у багатьох людей зафіксовано труднощі зі здоров'ям, а не просто психологічні проблеми.

Необхідно зазначити, що незначні розбіжності між реальними та ідеальними фізичними параметрами є для особистості в цілому корисними, оскільки стимулюють до розвитку та роботи над собою (заняття спортом, підтримка фізичної форми в стані «норми»). Однак на сьогоднішній день у багатьох людей зафіксована саме «стурбованість» власними фізичними даними (фігурою, ростом, станом шкіри і т. д.), що виражається у прагненні жінок, наприклад, схуднути і ліквідувати всілякі зморшки.

Дані різних авторів свідчать, що у західноєвропейських жінок більш виражена незадоволеність власною зовнішністю, ніж у чоловіків. Наприклад, у роботі Майерса Д. [4] описано дослідження вікової динаміки і статевих відмінностей самооцінки в цілому і самооцінки власної зовнішності зокрема. Результати дослідження показують, що у віці від 11 до 18 років ступінь задоволеності своєю зовнішністю у дівчаток нижче, ніж у хлопчиків. С. Бем [1] підкреслює, що чоловіки в цілому схильні позитивно ставитися до свого тіла, а жінки - негативно. Необхідно зазначити, що зміна тілесного канону і поступова видозміна звичних гендерних стереотипів сприяють тому, що сучасні чоловіки починають витрачати все більше часу і грошей на догляд за тілом, косметикою і т. д. Згідно з даними, наведеними в роботі І. С. Кона [3], занепокоєння з приводу зовнішності, яке спочатку вважалося виключно жіночим, поступово поширюється і на чоловіків. Особливо сильно